

Ю. М. Бідзіля,
канд. філол. наук, професор, завідувач
кафедри журналістики ДВНЗ
“Ужгородський національний університет”

Bidzilia Yurii,
Candidate of Philological Sciences, Professor,
Chief of Journalism Department,
Uzhhorod National University

УДК 070:621

Інформаційний простір Закарпаття крізь призму проблем міжкультурної комунікації

Information space of Zakarpattia through the problems of intercultural communication

РЕФЕРАТ. Інформаційний простір Закарпаття: історичний та сучасний аспекти в проблемі міжкультурної комунікації поліетнічного регіону; стор. 18; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

У статті проаналізовано інформаційний простір Закарпаття крізь призму трансформації проблем міжкультурного комунікування різних етносів цього регіону в розрізі історії та сучасності.

Ключові слова: інформаційний простір, культура, поліетнічність, самоідентифікація, міжкультурна комунікація, етнічна свідомість.

ABSTRACT. The article deals with the information space of Zakarpattia through the prism of transformation of intercultural communication of different ethnic groups of this region on the historical and current background.

Keywords: informational space, culture, polyethnic, self-identification, intercultural communication, ethnic consciousness.

Вступ. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в останні десятиліття засоби масової інформації все активніше впливають на процеси міжкультурної комунікації у світі загалом, а в регіонах з поліетнічним складом населення мають ще й свою специфіку. Дослідження ролі, розширення функцій та впливу медіа на ці процеси в мультиетнічному регіоні, що розглянуто крізь призму реалізації свободи слова, проблем розвою національного інформаційного простору в Україні, у сьгоднішніх умовах набувають особливого, пріоритетного значення.

Мета розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати специфіку впливу медіа на міжкультурну комунікацію в поліетнічному регіоні та представити процеси її трансформації в інформаційному просторі Закарпаття в розрізі проблем історії та сучасності.

У процесі написання статті використано загальнонаукові методи дослідження: емпіричні (спостереження, опис), теоретичні (аналіз, син-

тез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція (пояснення й класифікація ЗМІ та інформаційних явищ тощо), а також історико-порівняльний, системний, функціональний та конкретно-соціологічний для вивчення специфіки інформаційного простору в контексті трансформації проблем міжкультурної комунікації.

Результати і обговорення. Культура комунікування останнім часом активно обговорюється не лише у колах науковців-професіоналів, а й усе частіше стає предметом широких дискусій у засобах масової інформації та на рівні побутової сфери. Культура комунікування ширша за поняття спілкування й може бути розглянута в різноманітних площинах. Сам процес дослідження комунікації має надзвичайно тривалу історію, але процес комунікування представників різних культур досліджують не так давно, хоч прагнення зрозуміти чужу культуру й поведінку її представників, розібратися в причинах культурних відмінностей і збігів існує стільки ж часу, скіль-

ки існує культурна та етнічна розмаїтість людства.

Категоричні думки окремих учених, які активно утверджують ідею, що «міжкультурна багатостороння комунікація між усіма етнічними спільнотами на Закарпатті, їхній політичний статус, розвиток матеріальної і духовної культури в багатьох аспектах постали як результат двосторонніх відносин українців з угорцями, чехами, словаками, румунами, а з іншого боку, як результат політики держав, до складу яких входив край» [1, с. 186 – 187], змусили нас звернутися до аналізу та синтезу репрезентації проблем міжкультурної комунікації в інформаційному просторі регіону. Найперше викликає заперечення той факт, що в поліетнічному регіоні систему комунікації можна розглядати як результат двосторонніх відносин. По-друге, через інформацію та контактування відбувся процес запозичення та взаємопроникнення культурних надбань різних етносів краю. З цього випливає, що проблеми самої культури та міжкультурної комунікації, у тому числі й їх репрезентації в інформаційному просторі, слід розглядати ширше, а причини порівняно безконфліктного співіснування представників різних національностей Закарпаття шукати глибше.

У сучасній науці поняття «культура» належить до розряду фундаментальних та універсальних. Навряд чи ще є термін, крім економіки, кризи, виборів, який так часто вживається в українських засобах масової інформації. Водночас, термін «культура» визначається по-різному не лише в повсякденному спілкуванні, а й в окремих науках.

Спочатку поняття «культура» (лат. *cultura*) означало обробку та догляд за землею, з метою «зробити її придатною для задоволення людських потреб, щоб вона могла служити людині (звідси – «культура техніки землеробства»)). В переносному розумінні культура – догляд, покращення, облагородження тілесно-душевних нахилів і здібностей людини; відповідно існує культура тіла, культура душі і духовна культура (у цьому розумінні уже Цицерон говорить про *cultura animi*)» [2, с. 229]. З іншого боку, науковці визначають культуру як історично сформовану сходинку розвитку суспільства й людини, яка виражається в результатах матеріальної і духовної діяльності людей, які створюють «другу природу» [3, с. 167]. Поняття «культура» характеризується також як рівень розвитку певних історичних епох, суспільно-економічних формацій, конкретних суспільств, націй і народностей (наприклад, антична культура, культура майя тощо) та ступінь удосконалення різноманітних сфер людської діяльності та самого життя (культура праці, моральна культура, художня культура, культура

побуту, культура відпочинку).

У найширшому розумінні термін «культура» охоплює все те, що визначає специфіку людського існування, на відміну від усіх інших живих організмів, у вузькому розумінні – тільки сферу духовного життя людей. Якщо розглядати культуру з точки зору її змісту, то вона складається із різноманітних галузей і сфер: звичаїв і в побудовань, мови і писемності, характеру одягу, поселень, праці, питань виховання, економіки, характеру армії, суспільно-політичного устрою, судочинства, науки, техніки, мистецтва, релігії, всіх форм виявлення об'єктивного духу того чи іншого народу. Рівень розвитку і стан культури можна зрозуміти, тільки виходячи з розвитку історії культури. У цьому зв'язку йдеться ще про низьку, примітивну й високу культуру. Її виродження створює умови для панування безкультурщини, або створення «рафінованої культури». Щось подібне намагалися створити в багатонаціональному СРСР, коли керівництвом екс-держави було проголошено народження нової суспільної спільноти «радянський народ». Проте це було здійснено в межах політичної комунікації, яка не завжди збігається з міжкультурною комунікацією та етнічною самоідентифікацією членів суспільства. З цього випливає, що культура є предметом дослідження багатьох галузей гуманітарних наук, кожна з яких виокремлює свої аспекти вивчення культури. Інтерес до феномену культури визначається сьогодні багатьма обставинами. Сучасна цивілізація стрімко перебудовує середовище життєдіяльності людини. Через цю причину культура розцінюється як невичерпне джерело різноманітних нововведень [4].

Культуру як особливу сферу людської життєдіяльності неможливо побачити, почути, відчути або спробувати. Реально можна спостерігати тільки її окремі прояви у вигляді демонстрацій різниці в поведінці людей, тих або інших типах людської діяльності, ритуалах, традиціях, матеріальних предметах. «Людина здатна фіксувати окремі прояви культури, але ніколи не зможе побачити всю її в цілому. Спостерігаючи значення різних предметів культури в житті й поведінці людей, без особливих утруднень можна прийти до висновку, що в їх основу покладено відмінності культури. Констатація цього факту викликає інтерес до культури й стимулює процес її вивчення» [5, с. 31].

Кожна етнічна культура не є механічною сумою всіх складових життєдіяльності людей того чи іншого етносу, а її презентація через медіа ніколи не може бути вичерпаною. Дослідник-етнолог О. Садохін вважає, що ядро етнічної культури становить набір певних «правил гри», які склалися в процесі колективного існування етносу [5, с. 32]. Проте, на відміну від

біологічних здатностей людини, ці «правила гри» не успадковуються генетично, а засвоюються шляхом навчання. Наприклад, ставлення росіян до українців сьогодні проходить складний процес трансформації як в Україні, так і в Росії. Сформувавшись на теренах Радянського Союзу як титульна нація, росіяни досить складно сприймають процес переходу російського етносу до статусу, хоч і великої, але національної меншини, чи національної групи в складі України, де титульною і державотворчою нацією вже є українці. Ще складніший цей процес у Російській Федерації, де українці поступово асимілюються, не маючи, ні регулярних щоденних газет, ні шкіл з українською мовою навчання. Як правило газети, що друкують українською мовою в Російській Федерації, виходять за підтримки українських інституцій та на пожертви самих патріотично налаштованих українців, що проживають на території Росії. Прикладом цього є намагання російських політиків ототожнити українську культуру з їх власною. Розуміючи те, що етнічна свідомість є важливим чинником людини, неможлива єдина універсальна культура, яка об'єднує всіх людей. Найвність локальних культур є закономірною формою існування культури як такої взагалі. Завдяки взаємодії окремих локальних та етнічних культур виникає ціла система комунікації, підтримуються різні види й типи поведінки, ціннісні орієнтації, зберігається етнічна самобутність. Процес такого спілкування відбувається шляхом взаємного з'ясування стосунків, неузгодженостей, конфліктів, з одного боку, а також через взаємну адаптацію і розуміння культурної своєрідності іншого етносу, з іншого боку.

Закарпаття, яке з огляду на історичні події та географічне розташування стало місцем «зустрічі культур». Упродовж кількох століть край дев'ятнадцять разів входив до складу різноманітних державних утворень. Усе це відбилося на національній свідомості закарпатських українців, які щоразу опинялися в іншомовному середовищі й пристосовувалися до сприйняття чужої культури. Через це традиції закарпатських українців відзначаються активним запозиченням елементів культури сусідніх народів та одночасним опором щодо асиміляції в іншомовному середовищі в процесі формування й розвитку власної культури. Цей процес формування відбувався шляхом міжкультурної комунікації як на рівні духовному, так і побутовому. Важливу роль у процесі збереження національної свідомості та етнічної самоідентифікації закарпатських українців відіграла література та преса. Дослідники вважають, що «національне пробудження закарпатських українців і перші спроби заснування власного пресового видання...припадають на славетний час

«весни народів». Однак ще значно раніше, у 30-ті рр. XIX століття це питання порушував і видатний закарпатський учений М. Лучкай. У 1849 р. громадськість краю відновила рух щодо заснування народної періодики. З одного боку, ... за цю справу взявся О. Духнович, а з іншого – ця ідея підсилювалася діяльністю видатного громадського діяча А. Добрянського і пов'язана з так званим «Пам'ятником Русинѡвъ угорских» і висуненням проекту спільної для галицьких і карпатських русинів газети» [6].

Дослідники комунікативного аспекту спілкування культур доводять, що стосунки між культурами можуть бути різноманітними: 1) утилітарними; 2) неприйняття; 3) взаємодії, коли стосунки культур однієї до одної розглядаються як взаємини між рівноцінними суб'єктами [5, с. 34]. Перший тип відносин означає самозречення від своєї самобутності, добровільне підкорення іншій культурі. Другий тип передбачає виникнення егоцентричних культур, замкнених у собі, які не бажають взаємодіяти з іншими культурами. Третій тип можна кваліфікувати як найбільш прогресивний для всієї людської культури. Оскільки він ґрунтується на важливих фундаментальних принципах: будь-яка культура – сукупність неповторних і незамінних цінностей, завдяки яким кожен народ може існувати й взаємодіяти з іншими; усі народи становлять єдине ціле в загальнокультурній спадщині людства, а культурна самобутність народів виявляється і збагачується в результаті культурних контактів з традиціями й цінностями інших народів; жодна культура не може претендувати на право бути універсальною для всіх народів, кожен з яких зберігає свою самобутність; культурні особливості кожного окремого народу не суперечать єдності загальнолюдських цінностей, які об'єднують людство і роблять його життєдіяльність плідною та прогресивною [5, с. 34].

Закарпатоукраїнців значним чином торкнулися всі вищезгадані процеси міжкультурної комунікації: від спроб утилітарної асиміляції місцевої слов'янської спільноти до сучасних потуг рівноправного розвитку всіх етносів та культур, що проживають на Закарпатті. Значною мірою вплив на утвердження та самоідентифікацію закарпатських українців учинила патріотично налаштована преса, яка великою мірою запобігала асиміляції та денационалізації українськомовного населення краю.

Дослідники стверджують, що «угорські русини прагнули йти слідами галицьких русинів і перші згадки щодо видання галицьких газет... виникли ще в 1848 році» [7, с. 10]. Про цю спробу заснування періодичного видання в Ужгороді веде мову і П. Лісовий у дослідженні закарпатської журналістики XIX ст., посилаючись на

архівні джерела, науковець пише, що в грудні 1849 р. учитель ужгородської семінарії Л. Павлович звернувся з пропозицією до мукачівського єпархіального управління в Ужгороді про заснування закарпатського видання, але оскільки в Ужгороді не було друкарні з потрібним слов'янським шрифтом, то радив видавати його у Львові або Будапешті невеликим форматом – з огляду на те, що закарпатські русини в основній своїй масі люди неписьменні і завжди зайняті роботою, а редакцію, на його думку, міг очолити вчитель релігії А. Чопей [7, с. 36]. Дослідники П. Лісовий та В. Габор вважають, що до початкових джерел закарпатської журналістики XIX ст. треба зарахувати насамперед місцеві літературні альманахи «Поздравленіє русинов» (1859–1852), які видавало в упорядкуванні О. Духновича «Літературное заведеніє Пряшівське».

Через етнополітичні обставини закарпатоукраїнці були змушені контактувати з представниками інших культур як на побутовому, так і на духовному рівнях, часто спілкуватися в урядових установах чужою мовою та отримувати інформацію з чужомовних джерел. Це значною мірою впливало на формування етнічної ментальності місцевого слов'янського населення. Першим закарпатським друкованим виданням була угорськомовна газета «Kassa-Ungvbri Hirdetmnyu Lap», що побачила світ в Ужгороді 1845 р., та угорськомовний тижневик – «Köbrbtí Hírncsk», що вийшов 1 липня 1861 р., видавцем якого був Кароль Месарош [6].

Проте справжнім поворотом у розвитку преси краю, що сприяв збереженню української самоідентифікації серед закарпатців, був 1856 р., коли за редакцією закарпатського будителя Івана Раковського, запрошеного урядом до Пешту, почала виходити «Церковна газета», яка призначалася для закарпатоукраїнців.

Значний внесок у розвиток закарпатської преси зробила русофільська газета «Світ» (1867–1870), яка була цілком призначена для «підкарпатських русинів». Її редактором став Юрій Ігнатко, а згодом Кирило Сабов та Віктор Кимак, професори Ужгородської гімназії. На сторінках газети друкували твори закарпатоукраїнських письменників, публікували матеріали з історії розвитку світової літератури та культури. Газета різко виступала проти мадяризації слов'янського населення краю.

Усього один рік виходила газета «Новий світ» (1871–1872), редагована Віктором Гевеєм, яка, на відміну від «Світа», стояла на асиміляторських позиціях. Опозиційною до «Нового світа» була літературно-сатирична газета «Сова» (вийшло п'ять номерів з 2 липня до 14 вересня 1871 р.), котру редагував та видавав В. Кимак. Згодом на Закарпатті з'явилися церковна, суспільно-науко-

ва та літературно-економічна «угорсько-русинська» газета «Карпат» (1873–1886) та «руське» видання «Листок» (1886–1903).

Непересічним явищем в інформаційно-культурницькій сфері Закарпаття став 1897 р., коли почала виходити газета «Наука», редакторами якої були Ю. Чучка, В. Гаджега, А. Волошин, В. Желтвай. Через рік у Будапешті з'явилася «поучительно-газдовська новинка для угро-руського народу» – «Неділя», яка виходила до Першої світової війни. Початок XX ст. зумовив небувале піднесення преси. Однією з причин такого «вибуху» були певні свободи, які здобула творча інтелігенція краю, коли Закарпаття (разом з Пряшівщиною), згідно з Сен-Жерменським мирним договором (10.9.1919 р.), увійшло до складу Чехословаччини на правах автономії [8, с. 6–9].

Процес міжкультурної комунікації різних етносів, особливо тих, що компактно проживають на одній території, відбувається у різних площинах. Це відбувається на рівні самої культурницької сфери (театр, кіно, етнічні фестивалі), міжлітературних зв'язків та міжмовних контактів (переклад творів, запозичення елементів національних сюжетів) на побутовому рівні (розуміння чужих звичаїв, обрядовості тощо). Проте все це, особливо в нашу епоху швидкої інформованості та інформатизації, найоперативніше здійснюється за допомогою ЗМІ.

Сфера міжкультурної комунікації була досить добре, хоч і авторитарно, представлена та контрольована в інформаційному просторі колишнього Радянського Союзу та країнах, так званого, соціалістичного табору. Зокрема тут маємо на увазі те, що регулярно проводились дні (тижні) союзних республік, під час яких популяризувалася культура й здобутки того чи іншого етносу, були регламентовані переклади українською мовою творів літераторів інших народів. У тому ж зв'язку згадаємо трансляцію по телебаченню програм про Дні культури народів колишнього СРСР, кутки інтернаціоналістів на шпальтах тодішніх газет, систематичну публікацію перекладів українською мовою творів літераторів, що представляли інші етноси. Наприклад, завдяки закарпатському поету й перекладачу Юрію Шкробинцю в повний голос заговорили українською угорські поети Андре Аді (Всесвіт. – 1977. – № 10. – С. 3–20), Мігай Бабіч, Дюла Югас, Аттіла Йозеф (Всесвіт. – 1965. – № 4. – С. 87–93), Шандор Вереш (Всесвіт. – 1972. – № 6. – С. 3–82), Ласло Нодь (Всесвіт. – 1979. – № 7. – С. 107–109) та багато інших поетів і прозаїків (зб. «Угорське оповідання». К., 1976 та ін.). У доробку Ю. Шкробинця й такі специфічні переклади, як збірник Бели Бартока «Вибрані хоріві твори» (1977), збірка «Угорські прислів'я та приказки»

(1975). Наведемо кардинально інший приклад, що популяризував українську культуру серед інших етносів. Відомий угорськомовний поет, прозаїк Ласло Балла плідно працює як перекладач з української. У його перекладі угорською мовою виходили твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, Ю. Федьковича, Леся Мартовича, П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, С. Олійника, П. Воронька, Л. Первомайського, Д. Павличка, Б. Олійника, І. Драча, С. Йовенко та ін. За його допомогою щонедільна літературно-мистецька сторінка «Неон» закарпатської угорськомовної газети «Карпаті Ігос Со» вмістила понад 200 творів під рубрикою «Сучасні поети Радянської України». Чимало з цих публікацій передруковано періодичною пресою Угорщини, Словаччини, Румунії. Уже в часи незалежної України за переклади угорською мовою творів І. Франка, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, Л. Мартовича та антології сучасної української поезії «Зоряне письмо» (1994) Ласло Балла став лауреатом премії ім. І. Франка (1995).

Значний внесок на культурницькій ниві Закарпаття того часу зробило ужгородське видавництво «Карпати», яке своїми книжками, збірниками та альманахами активно популяризувало здобутки краян, ознайомило українського читача з досягненнями художньої творчості сусідніх країн та національних меншин краю. Серед них «Угорське оповідання» (1976), «Відкритий дім» (1982, поезія словацьких письменників), «Хвиля Балатону» (1983, молода поезія Угорщини), «Біля Ільмень-озера» (1984, поезія і проза російських письменників). Закарпатське відділення Спілки письменників України та видавництво «Карпати» мало домовленості з видавництвами сусідніх країн про видання творів закарпатських письменників і поетів: «Закарпатские новеллы» (М.: Советский писатель, 1959), «Красный прекрасный цветок» (М.: Детская литература, 1983; вірші угорськомовних поетів Закарпаття), «Сонце над Карпатами» (Братислава – Ужгород, 1985; антологія малої прози закарпатських авторів словацькою мовою), «Карпатська Луна» (Ужгород: Карпати, 1985; оповідання письменників Закарпаття угорською мовою).

Безумовно, що питання міжкультурної комунікації в колишній державі було значною мірою заангажоване, часто трафаретне, але мало й позитивний вплив на населення екс-соціалістичних країн, та давало змогу пізнавати особливості інших культур, спонукало рахуватися з ними. До речі, демократичні США багато чого запозичили з досвіду сьогодні неіснуючої держави СРСР. Звернемо увагу хоча б на один факт: у Сполучених Штатах, де на початку минулого століття питання національних стосунків між

білошкірими та темношкірими американцями стояло в надзвичайно гострій, конфліктній площині, сьогодні мало не в кожному другому фільмі-детективі силові напарники – це білошкірий і темношкірий поліцейські.

Реальна практика в посткомуністичній Європі переконливо засвідчує, особливо в питаннях міжетнічної та міжкультурної комунікації, що посткомунізм – це не просто (і не скрізь) перехід від «поганого до кращого». Дослідники зауважують, що «можна погоджуватися чи не погоджуватися з маніфестацією тверджень у рамках цілої низки філософських наративів («демократія», «культура», «права людини», «толерантність» тощо), спрямованих на обґрунтування неминучого поступу колишніх соціалістичних країн (до «громадянського суспільства, «правової держави» і т. ін.)», але, хто сьогодні наважиться, віддаючи належне фактам, реальному перебігові подій, спростувати гіпотезу, що цей «поступ» для багатьох посткомуністичних країн в історичній перспективі буде не чим іншим, як перманентним перехідним періодом» [9, с. 215].

У більшості країн посткомуністичного простору система ЗМІ виявилася не здатною виконувати належні їй культурно-просвітницькі функції, а проблема економічного виживання все більше спонукає виділяти газетну (ефірну) площу для реклами, а не для соціально-економічних, літературно-культурницьких, побутових проблем, або шукати (створювати) не існуючі сенсаційні матеріали.

За висновками фахівців, «на початку 90-х років ХХ століття українські ЗМІ виявились фактично обеззброєними. Водночас об'єктивні процеси трансформації суспільних уявлень про місце і роль ЗМІ, зростання розуміння, значущості інформації в житті держави та суспільства викликали посилення до цієї сфери з боку владних структур та бізнесових кіл. Завдяки цьому в Україні вже в середині 90-х років було не тільки збережено загальнонаціональний телеканал і три програми радіо, а й створено ще два загальнонаціональні канали («Інтер», «1+1») та загальнонаціональну мережу «Наше радіо», кілька національних і сотні місцевих радіотелеканалів. Суттєвою ознакою процесу розвитку інформаційного простору України було зростання кількості міжнародних транснаціональних учасників процесу циркуляції інформації у світі» [10, с. 85]. Протягом останнього часу для українського споживача інформації стали доступними програми не лише провідних російських телерадіокомпаній, але й десятки, або й сотні телерадіокомпаній Центральної й Західної Європи, Америки, Азії. Усе частіше дослідники загострюють увагу на тому, що, «оцінюючи ці процеси загалом позитивно, не слід забувати про серйозну загрозу

інформаційної експансії національно-культурно-му суверенітету України» [10, с. 85]. Ця проблема особливо гостро стоїть у прикордонних регіонах держави, яким і є Закарпаття.

Згідно з останнім офіційним переписом в 2001 р. [11] загальна кількість населення Закарпаття становила – 1 мільйон 254,6 тисяч осіб. В обласному центрі Закарпаття, місті Ужгороді, проживає трохи більше 120 тисяч мешканців, середня густина населення коливається в межах 98,3 осіб на 1 кв. км. Домінує в краї сільське населення – 754.400 осіб (58 %), а міське налічує 522.300 осіб (42 %). До речі, приблизний статевий поділ жителів краю такий: 665.000 жінок та 621.000 чоловіків. За період 1959–2000 рр. кількість населення Закарпаття зросла у 1,4 раза. Найбільший приріст люду мали Ужгородський, Тячівський, Мукачівський, Хустський і Виноградівський райони. Населення кожного з них перевищує 100 тисяч осіб. Найменший приріст – у гірському Великоберезнянському та рівнинному Берегівському районах. У краї на сьогодні 712 тисяч працездатних людей, 416.236 тисяч осіб мають роботу в області, 80 тисяч потенційних заробітчан, 573 тисячі непрацездатних, 17 тисяч безробітних. Крім того, 240 тисяч пенсіонерів, 36 тисяч багатодітних, 44 тисячі людей з фізичними вадами, 40 тисяч перестарілих та одиноких. Загалом на території Закарпатського регіону проживають представники близько 85 різних національностей.

Українці становлять основну кількість населення й мешкають на більшій частині території Закарпаття (1976.479 осіб). Вони поділяються на чотири специфічні етнографічні групи: бойки – Воловецький, Міжгірський райони, лемки – Великоберезнянський район, гуцули – Рахівський район, волиняни – низинні та передгірські райони.

Угорців на Закарпатті проживає 155.711 осіб (12,5 % населення області), в основному в Берегівському, Виноградівському, Ужгородському Хустському та Мукачівському районах. Більшість угорців Закарпаття (74 %) проживають у населених пунктах компактно, де становлять 75 – 100 % від загальної кількості населення. Румунів мешкає у краї 32.152 (2,5 %), здебільшого в Солотвинському регіоні (частина Тячівського та Рахівського районів), росіян – 30.993 осіб (Ужгород, Мукачево, Свалява, Чоп), циган – 14.004 (1 %), компактно проживають здебільшого в Ужгороді, Берегові, Сваляві, Королеві, Мукачеві, Вилоці. Словаків, згідно з переписом, 5.695 осіб (0,6 %), здебільшого вони мешкають на території Ужгородського, Свалявського та Перечинського районів, німців – 3.582 (0,3 %), основна частина в населених

пунктах Павшино, Паланок, Синяк, Усть-Чорна, Тячів, Німецька Мокра та ін.

Сьогодні на Закарпатті діє 51 громадське об'єднання національних спільнот та етнічних груп, у тому числі 11 – угорської, 15 – ромської (13 товариств і 2 асоціації), 4 – словацької, 3 – російської, 5 – русинської, 4 – румунської, 2 – німецької та 2 – єврейської. По одному об'єднанню мають польська, вірменська, білоруська та азербайджанська громади. І нещодавно було зареєстровано ще одне громадське товариство – «Еллада», яке об'єднало греків Закарпаття. В області створена унікальна мережа освітніх та культурно-мистецьких закладів, що зробило Закарпаття базовою областю у забезпеченні державної політики та соціальних гарантій представників національних меншин. В Ужгороді діє єдиний в Україні Центр культур національних меншин Закарпаття, крім того, в Мукачеві – Центр німецької культури «Паланок», в смт. Солотвино Тячівського району – Центр румунської культури і в Ужгороді – Центр ромської культури «Романі Яг». Мовами нацменшин проводиться навчання у 128 загальноосвітніх школах області. За офіційними даними Закарпатської ОДА, із 359 зареєстрованих друкованих періодичних видань в області 30 видається мовами національних меншин: угорською – «Карпаті ігаз со» (Карпатське слово правди), «Берегі гірлоп» (Вісник Берегівщини), «Унгварі відекі гірек» (Вісті Ужгородщини), «Нодьсевлеш відекі гірек» (Новини Виноградівщини), «Карпатолоі сиймле» (Закарпатський огляд), «Карпаті модьор кроніко» (Карпатська угорська хроніка), «Ньомкерешив» (Слідопит), «Сольвоі кроніко» («Свалявська хроніка»); румунською – «Апша» (назва на честь населеного пункту), «Мараморешені» (Мараморощі); словацькою – «Подкарпатські словак», «Довера»; ромською – «Романі Яг», «Ром сом» та ін. [12]. На Закарпатській державній телерадіомовній компанії, крім українських редакцій, працюють угорськомовна, румунськомовна, словацькомовна, німецькомовна, виходять в ефір російськомовна програма «Русское время» та програма ромською мовою.

Процес якнайактивнішого повернення етносів до коренів власної культури почався на Закарпатті зі здобуттям Україною незалежності. У перші роки після створення самостійної держави на території краю створено чималу кількість громадських організацій культурно-просвітницького спрямування. Серед українських найбільш впливовими є Закарпатське крайове товариство «Просвіта» (1993), Закарпатське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Шевченка (1997), Об'єднання української інтелігенції Закарпаття (1997) та ін. Щоправда, слід

зауважити, що в останні роки їх діяльність значно послабилася, у тому числі це демонструється й тим, що на шпальтах закарпатських газет та в електронних ЗМІ лише час від часу з'являється скупа інформація про ці організації, здебільшого під час святкування ювілеїв видатних українців та Дня незалежності України.

Водночас через пресу та електронні ЗМІ Закарпаття досить активно пропагується культура місцевих українців. З 2005 р. Закарпатська державна телерадіомовна компанія «Тиса – 1» дістала змогу через супутник транслювати свої програми цілодобово. Щоправда, ефір не вирізняється широкою проблематикою: здебільшого транслюються старі радянські, відомі американські, рідше європейські фільми. Виняток становлять хіба програми «Доброго ранку, Закарпаття!» та «Доброго вечора, Закарпаття!», що проводяться в прямому ефірі, на який запрошують чимало цікавих гостей краю. Відрадно, що обласна телерадіокомпанія останнім часом саме в згаданих програмах має регулярні телемости з містами Центральної та Східної України й закордонними телеканалами. Знаходимо у сітці «Тиси – 1» й телепрограми «Горизонт» угорською мовою, «Ласкаво просимо» німецькою, «Русское время» російською, «Романо дживіпен» для ромського населення, «Румунське слово» і «Словацькі погляди». Проте основне в ефірній сітці – «музика на Тисі» та «кіно на Тисі». Дивним для нас видається й той факт, що така давня газета в інформаційному просторі краю, як «Закарпатська правда» не публікує розклад телепрограм «Тиси – 1», натомість ми знаходимо на її сторінках програми словацьких (СлТ – 1, СлТ – 2, «Маркіза») та угорських (УГТ – 1, УГТ – 2, РТЛ) телеканалів.

Ще однією проблемою, на нашу думку, є досить низька культурницька тематика на сторінках місцевих видань. Передусім ідеться тут не лише про те, що зі шпальт закарпатської преси абсолютно зникли художньо-публіцистичні жанри (нарис, портрет, фейлетон, памфлет), не кажучи вже про літературні, а й про те, що ті матеріали, які репрезентують журналісти як рецензії на літературні твори, огляди культурно-мистецьких досягнень, здебільшого є звичайними анотаціями, в яких ні не осмислюється важливість чи пересічність твору, ні аналізується його художня цінність. З іншого боку, бракує і в програмах Закарпатської телерадіокомпанії програм, що ознайомили б українськомовного слухача й глядача з культурницькими досягненнями інших етносів Закарпаття. Проведені опитування серед студентів-гуманітаріїв Ужгородського національного університету виявили, що із 50 реципієнтів жоден не зміг назвати хоча б одного поета (письменника) представника національних

меншин Закарпаття. З угорських поетів аудиторія згадала лише Шандора Петефі. Трохи більше 20 % знають про існування найпотужнішої у краї обласної угорськомовної газети «Карпати і газ со», близько 30 % опитаних знають, що існує угорський дубляж ужгородської, берегівської та виноградівської районок. Абсолютно погоджуємося з основною думкою матеріалу «Недовиховані» закарпатського журналіста Петра Поліхи про те, що останнім часом знизився освітній та загальнокультурний рівень і, що «замислитись над проблемою слід і несумлінним учителям, які байдуже ставляться до ввірених їм вихованців (мізерна зарплата не виправдання), державним чиновникам (чи не хочуть, бо їм того не треба) створити умови для навчання й дозвілля дітей. І політикам, які довели більшість наших громадян до зубожіння... А навіщо сильним світу цього перейматися, якщо їхні чада, доглянуті губернантами й безпечені охоронцями, живуть як сир в маслі» (Старий замок. – 2009. – 15–21 жовтня. – № 41 (953)). Проте культурницька ніша, особливо в сучасній геополітичній ситуації, не буває пустою. У тому ж таки числі згаданої газети знаходимо матеріал Олександра Гавроша «Померанцев і син», де автор обурюється основною ідеєю документального фільму британця російського походження Померанцева-молодшого «Викрадення Європи», в якому Закарпаття «режисер показує через безногого громадянина сусідньої Росії, який твердить, що українці й росіяни – це один народ; через цигана, який не годен співати через кашель; глухоніму українку із забитого села, яку він бере до танцю; перестарілих єврейку з мадяром, які ледве виводять щось старечими голосами... Таке «чорнушне» кіно можна зняти про будь-яку країну. Якщо поставити собі це за мету. І про Великобританію, і про Німеччину. Мовчимо вже про Росію. Але їхню музику Померанцев не показав, а вирішив зняти про Україну, хоча знає її дуже поверхово. Не буде кому у відповідь натовкти пику?». Щоправда, журналіст О. Гаврош якимось забув згадати, що у титрах фільму він зазначений як консультант, та й про те, що у турне по Закарпаттю він не лише супроводжував Помаранцевих, а й організовував їм зустрічі та перегляд «чорнушного» кіно. У цьому контексті надзвичайно доречні міркування науковців О. Донеченко та Ю. Романенка, що «через відсутність усталеності й рівновагами між розумним, вольовим та емоційними початками українська психокультура є надзвичайно пластичною, гнучкою, оперативною. Єдине, що є фактором небезпеки, – це можливість забезпечення чужої форми й наповнення її власним змістом..., схильність жити чужим розумом. І якщо в технологічній сфері цей розум нейтральний, а його форми асимілюються без побічних наслідків, то у сфері

самопізнання, фундаментальної, аксіологічної психокультури ніхто і ніщо не може бути каноном для України» [13, с. 254].

Брак свіжої культурницької тематики на сторінках газет частково компенсується культурномистецькими колективами Закарпаття: Закарпатський обласний музично-драматичний театр (м. Ужгород), Закарпатський обласний державний російський драматичний театр (м. Мукачево), Берегівський угорський національний театр (м. Берегово), Закарпатський обласний театр ляльок, Закарпатський заслужений народний хор та ін. Оцінюючи діяльність останнього, один із керівників Товариства українців Угорщини Ярослав Хортянці зауважила: «Своїм виступом ви зробили більше для України, ніж 20 дипломатів. Ви показали, що Україна – духовно багата країна, має багато цінного, прекрасного, високу національну культуру» (Старий замок. – 2009. – 28 жовт. – 4 лист. – № 43 (954). Етноколерит краю і національну толерантність хор презентує через етнічні культури, які представлені на Закарпатті: у репертуарі колективу пісні й танці закарпатських українців, угорців, румунів, словаків, чехів, німців, поляків.

Своєрідна екзотика і водночас дестабілізуючий чинник у мас-медійному просторі Закарпаття – неорусинство. Політична вимога нинішнього русинства не є новою – повна автономія Закарпаття. Серед закарпатських ЗМІ на русинських позиціях стоять «Русинська газета», «Підкарпатська Русь», «Русинська бисіда», «Християнська родина», «Республіка» та ін.

Найбільшою і найпотужнішою серед національних меншин на Закарпатті є угорська. Здебільшого громадські організації угорців Закарпаття вирізняються надзвичайною активністю, часто мають свої друковані органи, активно співпрацюють з угорськомовною редакцією ЗОДТРК «Тиса – 1».

Найчисленнішою серед них є «Демократична спілка угорців України» (1993), яка має всеукраїнський статус, до її складу входять 15 організацій обласного рівня, серед яких «Форум угорських організацій Закарпаття», «Товариство угорської інтелігенції Закарпаття», «Товариство угорської культури Львівщини», «Товариство угорців «Балатон» в Івано-Франківській області», «Дніпропетровське товариство угорців», «Київське товариство угорців», «Товариство ужанських угорців», «Свалявський угорський культурний союз», «Мукачівський літературно-просвітній клуб ім. Ференца Ракоці II», «Товариство угорської культури Берегівщини», «Тячівське угорське культурне товариство», «Кримське товариство угорців ім. Ш. Петефі», «Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я», «Спілка угорських журналі-

стів Закарпаття» та «Закарпатська угорська спілка «Газда».

Жваву культурно-просвітницьку та господарську діяльність проводять й ті товариства, що не увійшли до вищезгаданої спілки. Чи не найвпливовішим на обласному рівні є «Товариство угорської культури Закарпаття» (1993, голова – Міклош Ковач, экс-депутат Верховної Ради України). Ця організація спільно з Закарпатською обласною радою та обласною державною адміністрацією є співзасновником обласної угорськомовної газети «Карпаті і газ со» («Карпатське слово правди»), яка виходить три рази на тиждень. Крім того, товариство видає тижневик «Карпатоїлої сеймле» («Карпатський огляд»). У своїй діяльності організація ставить за мету сприяти реалізації особистих і колективних прав угорців Закарпаття, вносить пропозиції до проектів законів України, що стосуються національних питань, бере активну участь в організації та відзначенні національних свят, а також історичних ювілеїв угорського народу. «За формою і методами своєї діяльності ТУКЗ відповідає політичній організації, зосереджує основну увагу на політичних питаннях, бере активну участь у виборах народних депутатів у Верховну Раду України, підтримує ідею надання угорцям національно-територіальної автономії, у своїх домаганнях займає найбільш радикальну позицію, виступає з вимогами створення на Закарпатті адміністративно-територіальної одиниці під назвою «Притисянський район» [14, с. 17–18].

Трохи іншу позицію займає інша громадська організація «Товариство угорської інтелігенції Закарпаття» (1993, голова – Дюрі Дупко), яке фінансується з членських внесків, благодійних пожертв, в основному Угорщини (фонди «Дюлі Йіеша», «Нове рукопотискання»). Товариство в основному займається організацією культурних заходів, однак значну увагу приділяє й соціально-економічним питанням. Першочергові завдання товариство бачить у створенні сприятливих умов для творчої праці кваліфікованих кадрів, підвищенні загальноосвітнього, культурного та економічного рівня населення краю, підтримці здібної молоді. «З цією метою успішно функціонують Агентство підтримки підприємництва, Об'єднання прикордонних органів самоврядування Закарпаття, Інститут підвищення кваліфікації фахівців різних галузей. Зазначені заклади мають назву Ужгородської економічної академії, діють у тісній співпраці з фондом «Нове рукопотискання...», сільськогосподарським інститутом м. Ниредьгази та економічним факультетом Ужгородського національного університету» [14, с. 19–20]. Організація систематично проводить зустрічі населення з митцями як нашого краю, так і Угорщини, організовує виставки, конферен-

ції, семінари, є членом міжнародного фонду «Три кордони» та засновником Спільки прикордонного економічного розвитку «Карпати» (Україна, Словацька Республіка, Угорська Республіка). Організація не має радикальних політичних цілей, у сфері суспільно-політичної діяльності основну увагу приділяє захисту інтересів угорців Закарпаття (у першу чергу інтелігенції), представництву їх проблем на обласному, всеукраїнському та міжнародному рівнях, сприяє розбудові систем зв'язків з місцевими громадськими організаціями, а також тими, що діють в Угорщині та інших країнах [14]. Товариство має свої друковані органи – угорськомовний місячник «Бюлетень інформації», тижневик «Карпатоліой модьор кроніко» (Карпатська угорська хроніка) та молодіжний журнал «Делібаб» (Міраж).

Не вдаючись до більш детального аналізу інформаційно-культурницької діяльності інших громадських організацій закарпатських угорців, зауважимо, що за останні роки значно знизився рівень знань угорськомовним населенням краю української мови. Фахівці абсолютно раціонально зауважують, що, «не володіючи на належному рівні українською мовою, угорська меншина не зможе рівноправно брати участь у громадському, економічному, політичному житті країни» [15]. Оскільки проблеми, пов'язані з викладанням української мови в угорськомовних школах є мовного, освітнього і суспільно-культурницького й власне комунікативного характеру, їх можна вирішити лише у соціолінгвістичному аспекті, тобто враховуючи мовну ситуацію угорської спільноти Закарпаття. Дослідники зауважують, що під час розробки навчальних програм та написання підручників з української мови, а також при підготовці педагогічних кадрів для шкіл із мовою навчання національних меншин обов'язково треба враховувати специфічні мовні, демографічні й суспільні ситуації окремих національних груп [15]. Проведене нами анкетування серед студентів угорського відділення УжНУ засвідчило, що більше половини опитаних не читає українськомовну пресу лише через слабкі знання української мови. За даними опитування інших науковців, у 2001 р. з 595 учнів 10–12 класів шкіл області з угорською мовою навчання 93 % респондентів бажає вивчити українську мову на високому рівні й тільки 1 % не хоче оволодіти державною мовою; але тільки 23 % вважає, що оволодіти українською мовою можна в школі [15].

Інформаційно-культурницька комунікація як усередині самого румунського етносу Закарпаття, так і його комунікування з іншими етносами краю мала в радянський час і має зараз деяку специфіку. Дослідники зауважують, що в радянський час «переважно аграрний розвиток сіл, майже повна їх одноетнічність і ендогам-

ність, виключна одноетнічність шлюбів закарпатських румун сприяли збереженню їх етнічної стабільності й сталості. Вони зберегли майже недоторканими ззовні етнічне середовище, етнічну специфіку, мову, традиції і фольклор, національну самосвідомість... Загалом для закарпатських румун характерний високий рівень... почуття локального патріотизму. Вони майже не асимілювались і не переселялись за кордон та інші області Радянського Союзу» [16, с. 140]. Одночасно зауважимо, майже до кінця «перебудови» закарпатські румуни були змушені навчатися в школах молдавською мовою. Проведення культурно-етнографічних свят, на зразок «Марцішор», часто мало формальний характер.

Проте після розпаду СРСР, коли активізувався процес національного відродження серед етносів, які проживають в Україні, румунський дубляж закарпатської газети «Дружба» зник з інформаційного простору краю. На нашу думку, причин було кілька. По-перше, дубляж не повністю вдовольняв інформаційні потреби румунськомовного населення, значна частина з якого виїжджала на заробітки. По-друге, виявився брак кадрів, адже «закарпатські молдавани» враз стали румунами, а отже, і газета мусила б виходити румунською мовою, по-третє, на державному рівні проблемі не надалося достатньої уваги через брак коштів.

Сьогодні на Закарпатті найбільш активно працюють три румунські культурно-громадські організації: Соціально-культурне товариство румунів Закарпаття ім. Кошбука (1994), Соціально-культурне товариство румунів Закарпаття ім. Іоан Міхалі де Апша (1999), Закарпатська обласна спілка румунів «Дачія» (1999). Останнє вперше на Закарпатті, після здобуття Україною незалежності, почало видавати румунськомовну суспільно-політичну газету-місячник «Апша» (2001). Трохи пізніше (листопад 2001 р.) з'явився в інформаційному просторі краю ще один суспільно-політичний тижневик румунською мовою – «Марамурешені» (Мараморощина), який видається за державні кошти (засновники – Тячівська та Рахівська райдержадміністрації). Товариства румунів на Закарпатті декларують подібні завдання: виховання в молоді любові до рідної мови, історії краю, відродження народних традицій, звичаїв; соціальний захист румунського населення; обстоювання культурних, економічних інтересів в органах влади. Водночас, сплески активності товариств дуже спорадичні, що пов'язано з їх скрутним матеріальним становищем, усі вони фінансуються з членських внесків та пожертв.

Упродовж століть словаки та німці Закарпаття були підданими різних держав і через різні соціально-історичні реалії зазнавали асиміляції. Тривалий час вони піддавалися мадяриза-

ції, через що багато представників цих етносів рідною мовою називали угорську, згодом – українську та російську. Так, згідно з переписом 1989 р., із 7329 словаків лише 2555 осіб рідною мовою вважали словацьку, 2433 – українську, 388 – російську, 1890 – угорську, 53 – інші мови [16, с.151]. Процес культурного відродження серед словацького етносу Закарпаття почався значною мірою не зсередини, а завдяки поштовху ззовні. У першу чергу цьому сприяло Генеральне консульство Словаччини в Ужгороді та інші культурно-громадські й державні установи сусідньої держави. Значною мірою активізувалася словацька спільнота Закарпаття після відкриття в Ужгородському університеті спеціальності словацька мова та література. Сьогодні в області діють чотири культурницькі товариства словаків: Обласна культурно-освітня організація «Матица Словенска на Закарпатті» (1994), Товариство словаків Закарпаття ім. Л. Штура (1997), Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок «Довіра» (1999), Обласне товариство словацької інтелігенції (2000). Товариства проводять активну роботу зі збереження й розвитку словацької культури, традицій і звичаїв, тісно співпрацюють із словацькою, словацько-українською школами та керівниками словацьких факультативів, де компактно проживають словаки. Значну роботу в міжкультурній комунікації словаків здійснюють газета «Подкарпатські словак» та журнал «Довіра», на сторінках яких уміщуються як матеріали про традиції та звичаї закарпатських словаків, так і матеріали, що ознайомлюють читачів з культурою інших етносів Закарпаття. На відміну від угорців та румунів, для більшості словаків Закарпаття характерна бі-, а інколи полілінгвальність.

Проблемами збереження культури й традицій німців краю опікується Закарпатське обласне товариство німців «Відродження» (1994). Воно активно займається питаннями соціально-економічного становища німецької діаспори області, співпрацює з міжнародними організаціями, релігійними громадами Німеччини. Оскільки місцеві німці значною мірою асимільовані, то одним із головних завдань громадська організація бачить відродження мови і культури етнічних німців, їх самобутності й духовності. За рахунок внесків та завдяки благодійній гуманітарній допомозі громадських організацій Німеччини й Австрії на Закарпатті проводиться щорічне свято німецької культури, а молодь німецької національності має можливість удосконалювати рідну мову в Німеччині. Проте жодного друкованого німецькомовного видання у краї немає.

Роми являють собою етнос, який найбільш складно інтегрується в суспільно-громадські

структури. За даними останнього перепису, в Україні мешкають майже 48 тисяч ромів (близько 1 % від усього населення), але самі ж лідери циганських громад називають цифри від 200 до 400 тисяч. В основному представники ромської національності мешкають на Закарпатті, в Одеській та Донецькій областях і в Криму.

Їхній спосіб життя йшов урозріз з радянським розумінням тотального закріпачення та контролю. З одного боку, показували театр ромів у Москві та пісні, а з іншого – жорсткі переслідування, у тому числі за брак прописки, за мобільний спосіб життя. В Україні мешкає кілька етнічних груп ромів, найчисленніші серед них серви, котляри, лаварі, плащуні, крими. Традиційно роми проживають невеликими громадами й переважно уникають контактів з корінним населенням. Про окрему державу вони ніколи не ставили питання, живуть за інерцією, у них своя психологія, намагаються не втручатися в суспільне й політичне життя навколишнього оточення, щоб не спровокувати до себе негативне ставлення та не привертати особливої уваги. Через те їхні потреби обмежені найпростішими речами, вони не дуже опікуються освітою дітей. Їм потрібен авторитет із середовища ромів, який би їх тягнув. Такими авторитетами в ромів були циганські барони – найавторитетніші, найрозумніші представники нації. За деякими даними, у XVI–XVII ст. грамоти на баронство видавали європейські королі. Тепер це радше елемент циганського фольклору [17].

Комунікація ромського (циганського) етносу з представниками інших етносів Закарпаття відбувається в основному лише в соціально-побутовій площині. Це зумовлено кількома причинами: 1) більшість ромів посідають у суспільстві аутсайдерську позицію через низький рівень освіченості й часто сприймаються представниками інших національностей як асоціальні елементи; 2) ромська община подрібнена на окремі касти й групи, а тому не відбувається належного контактування на рівні внутрішньогрупової комунікації самих ромів; 3) втрата специфічних циганських ремесел представниками цього етносу, що давали можливість заробляти, низький рівень грамотності, специфічний спосіб сучасного ведення господарства, високий відсоток порушників закону з ромів створили певні стереотипи про циган серед представників інших етносів; 4) унаслідок урбанізації більшість ромів Закарпаття втратили свою національну специфіку (одяг, звичаї, ремесла), але так і не влилися до загальнокультурних процесів інших етносів; 5) володіючи чужою мовою, багато циган під час перепису називалися угорцями, словаками та українцями, ні самі не сприйняли культурницькі традиції інших народів, ані не були сприйняті етносами, до яких себе зарахо-

вують.

Зауважимо, що в малих групах комунікація здійснюється одночасно зверху вниз, знизу вверх, а також горизонтально. Комунікація між керівником і підлеглим здебільшого відбувається зверху вниз. Інформаційний вплив, який превалює в такій комунікації, будується як за загальними, так і за спеціальними принципами, що передбачає їх знання, уміння ними користуватися і наявність відповідного досвіду комунікації. У місцях компактного проживання циган (таборах) ця ієрархія комунікування визначена дуже жорстко: староста (барон) табору (діалектне «бирів», «биру») комунікує з чоловіком, головою родини, а не з його дружиною чи дітьми. До речі, часто й офіційна місцева влада, коли виникають конфліктні ситуації на території поселення ромів, контактує в першу чергу з керівником табору, а не з конкретним його мешканцем, особливо, якщо йдеться про правопорушення.

Надзвичайно низький рівень грамотності та бідність більшості закарпатських циган не дає їм змогу отримувати інформацію ні через загальнодержавні й крайові українськомовні друковані ЗМІ, ні через ті, що друкують в Закарпатті їх рідною мовою («Романі Яг», «Ром Сом», «Кгаморо», «Мірікля», «Ромале»), ні збагачувати свої знання через пресу інших національних меншин (угорськомовні, румунськомовні, словацькомовні друковані ЗМІ). Твердження місцевих ЗМІ про поліпшення життя й культурного розвитку ромів [18] мають дуже непереконливий вигляд.

Наші спроби проведення соціологічно-журналістського анкетування серед мешканців Радванки (мікрорайон на околиці Ужгорода, де компактно проживають роми) виявили, що більшість опитаних (80 %) жодного разу не читала, а дехто навіть і не чув про існування ромських газет, не зважаючи на те, що редакція однієї з них («Романі Яг») тривалий час розташовувалася неподалік табору. Із двох десятків умовних будинків, які ми відвідали, лише у кількох виявилися транзисторні радіоприймачі. Їх мешканці здебільшого слухають музику, але майже не цікавляться випусками новин і практично не володіють соціально-політичною ситуацією в країні, плутаючи посади та прізвища Президента та Прем'єр-міністра країни. Серед представників старшого покоління радванського табору лише кілька людей змогла назвати серед друкованих ЗМІ газети «Правда», «Труд», «Закарпатська правда».

Натомість багато реципієнтів від старшого до наймолодшого покоління на слух добре вивчили циганські пісні й з задоволенням їх виконують, вимагаючи за це грошову винагороду. Про літературу та культуру українців, угорців, словаків та інших етносів Закарпаття опитані не знають

майже нічого. До українських поетів зараховують О. Пушкіна, М. Лермонтова, одиниці згадують Т. Шевченка. Проте значна частина опитаних старшого та середнього віку непогано орієнтується в християнських святах, оскільки це є добрий час для заробітку, просячи під храмами милостиню у прихожан. Багато хто із опитаних представників табору вважає себе християнами, позитивно оцінює продуктову допомогу різних релігійних сект, що активно відвідували табір у 90-х рр. ХХ ст.

За даними опитування громадської думки, яке провів Інститут соціології Національної академії наук у 2002 р., ступінь толерантності українців до ромів учені оцінили у 22 бали (зі 100 можливих). Тобто середньостатистичний українець згоден їх терпіти як туристів, гостей України, і не сприймає ромів як повноправних громадян [17].

Висновки. Проблеми міжкультурної комунікації в поліетнічному інформаційному просторі (на прикладі аналізованого регіону) доводять, що шлях до демократичного життєустрою має супроводжуватися насамперед якісною зміною властивостей організаційних структур: від притаманної тоталітарному суспільству ієрархічної організації консолідуючого типу в демократичному суспільстві [13, с. 66]. Для України в нинішніх інформаційних умовах, які характеризуються не лише зростанням ролі медіа в побудові громадянського суспільства, але інколи й невірним та деструктивним підходом у висвітленні проблем міжкультурної комунікації варто виробити чітку, а не декларативну парадигму національно-інформаційної політики, яка б враховувала міжкультурну специфіку регіонів країни. І в цьому аспекті, з огляду на наші європейські устремління, доцільно використати досвід зарубіжної комунікативістики, в якій сьогодні все частіше говорять про необхідність спеціальних методів роботи з етносами в багатонаціональних регіонах для збереження толерантності й позитивної міжкультурної взаємодії. У галузі такого просвітництва чи не найважливішу роль можуть відіграти ЗМІ як оперативний і потужний чинник впливу на споживачів інформації.

Джерела і література

1. Ярмоленко М. Сучасний етап міжкультурної комунікації на Закарпатті / Марія Ярмоленко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2014. – № 4–5 (72–73). – С. 185–197.

2. *Философский энциклопедический словарь* / сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Краблева, В. Ф. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.

3. *Эстетика* : словарь / под. общ. ред. А. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1997. – 447 с.

4. *Гуревич П.С.* Культурология / П. С. Гуревич. – М.: Юнити-Дана, 2009. – 328 с.

5. *Садохин А. П.* Введение в теорию межкультурной коммуникации / А. П. Садохин. – М.: Высшая школа, 2005. – 310 с.

6. *Габор В.* Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження / Василь Габор; наук. ред.-консультант М. М. Романюк. – Л., 2003. – 564 с.

7. *Лісовий П. М.* Журналістика 50-70-х рр. XIX століття і її зв'язки з іншими українськими землями та Росією: конспект лекцій / П. М. Лісовий. – Ужгород, 1969. – 54 с.

8. *Бідзіля Ю.* Преса Закарпаття XIX–XX століть: посіб. для журналістів / Юрій Бідзіля. – Ужгород: МП «Ліра», 2001. – 80 с.

9. *Полохало В.* Інтелектуали та влада в посткомуністичних суспільствах / В. Полохало. – К.: Політична думка, 1997. – С. 205–219 / Демони миру та Боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби / С. Макеєв (керівник авт. колективу) – 508 с.

10. *Дубас О. П.* Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: моногр. / Олексій Дубас. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.

11. *Всеукраїнський перепис населення 2001 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://2001.ukrcensus.gov.ua/regions/reg_zakar/. – Дата доступу: 10.09.2015.

12. *Перелік засобів масової інформації, зареєстрованих в Закарпатській області станом на 15.06.2007 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/163.htm>. – Дата доступу: 10.09.2015.

13. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): моногр. / Олена Донченко, Юрій Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.

14. *Мітряєва С. І.* Національно-культурні товариства Закарпатської області – National cultural associations Transcarpathian region / Світлана Мітряєва // Національний інститут стратегічних досліджень. Закарпатський філіал. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2001. – 164 с.

15. *Берегасі А.* Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті [Електронний ресурс] / Берегасі Аніко // офіційний сайт Інституту українознавства. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/search.html>. – Дата доступу 11.09. 2015.

16. *Малець О. О.* Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40–80-х рр.. XX ст. / Олександр Малець. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2004. – 188 с.

17. *Коваленко Н.* Роми в Україні: особливості, традиції та стереотипи [Електронний ресурс] / Наталка Коваленко, Надія Шерстюк // Офіційний сайт Радіо Свобода. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/print.php?part=issue&m_id=15353. – Дата доступу 11.09. 2015.

18. *Роми* Закарпаття матимуть свій театр [Електронний ресурс] сайт Інтернет-видання UA-Reporter.com. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/uk/print/7659>. – Дата доступу 13.09. 2015.

Sources and literature

1. *Yarmolenko M.* Suchasnyy etap mizhkul'turnoyi komunikatsiyi na Zakarpatti / Mariya Yarmolenko // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – 2014. – # 4–5 (72–73). – S. 185–197.

2. *Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar'* / sost. E. F. Hubskey, H. V. Krableva, V. F. Lutchenko. – М.: YNFRA-M, 1997. – 576 s.

3. *Jestetika : slovar'* / pod. obshh. red. A. A. Beljaeva i dr. – М.: Politizdat, 1997. – 447 s.

4. *Gurevich P.S.* Kul'turologija / P. S. Gurevich. – М.: Juniti-Dana, 2009. – 328 s.

5. *Sadohin A. P.* Vvedenie v teoriyu mezhkul'turnoj kommunikatsii / A. P. Sadohin. – М.: Vysshaja shkola, 2005. – 310 s.

6. *Habor V.* Ukrayins'ki chasopysy Uzhhoroda (1867–1944 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennya / Vasyl' Habor; nauk. red.-konsul'tant M. M. Romanyuk. – L., 2003. – 564 s.

7. *Lisovy P. M.* Zhurnalistyka 50-70-kh rr. XIX stolittya i yiyi zv'yazky z inshymy ukrayins'kymy zemlyamy ta Rosiyeyu : konsept lektсий / P. M. Lisovyy. – Uzhhorod, 1969. – 54 s.

8. *Bidzilia Yu.* Presa Zakarpattya XIX–XX stolit' : posib. dlya zhurnalistiv / Yuriy Bidzilia. – Uzhhorod: MP «Lira», 2001. – 80 s.

9. *Polokhalo V.* Intelektualy ta vlada v postkomunistychnykh suspil'stvakh / V. Polokhalo. – К.: Politychna dumka, 1997. – S. 205–219 / Demony myru ta Bohy viyny. Sotsial'ni konflikty postkomunistychnoyi doby / S. Makeyev (kerivnyk avt. kolektyvu) – 508 s.

10. *Dubas O. P.* Informatsiynyy rozvytok suchasnoyi Ukrainy u svitovomu konteksti : monohr. / Oleksiy Dubas. – К.: Geneza, 2004. – 208 s.

11. *Vseukrayins'kyy perepys naseleennya 2001 roku* [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://2001.ukrcensus.gov.ua/regions/reg_zakar/. – Data dostupu: 10.09.2015.

12. *Perelik zasobiv masovoyi informatsiyi, zareyestrovanykh v Zakarpat's'kiy oblasti stanom na 15.06.2007 r.* [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/163.htm>. – Data dostupu: 10.09.2015.

13. *Donchenko O.* Arkhetypy sotsial'noho zhyttya i polityka (Hlybynni rehulyatyvy psykhopolitychnoho povsyakdennya) : monohr. / Olena Donchenko, Yuriy Romanenko. – К.: Lybid', 2001. – 334 s.

14. *Mitryayeva S. I.* Natsional'no-kul'turni tovarystva Zakarpat's'koyi oblasti – National cultural associations Transcarpathian region / Svitlana Mitryayeva // Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. Zakarpat's'kyy filial. – Uzhhorod: Vyd-vo V. Padyaka, 2001. – 164 s.

15. *Berehsasi A.* Ukrayins'ka mova u shkolakh z uhors'koyu movoyu navchannya u sotsiolinhvistychnomu aspekti [Elektronnyy resurs] / Berehsasi Aniko // ofitsiynyy sayt Instytutu ukrayinoznnavstva. – Rezhym dostupu: <http://www.ualogos.kiev.ua/search.html>. – Data dostupu 11.09. 2015.

16. *Malets' O. O.* Etnopolitychni ta etnokul'turni protsesy na Zakarpatti 40–80-kh rr.. XX st. / Oleksandr Malets'. – Uzhhorod: Informatsiyno-vydavnychyy tsentr

ZIPPO, 2004. – 188 s.

17. *Kovalenko N.* Romy v Ukraini: osoblyvosti, tradytsiyi ta stereotypy [Elektronnyy resurs] / Natalka Kovalenko, Nadiya Sherstyuk // Ofitsynnyy sayt Radio Svoboda. – Rezhym dostupu: http://dialogs.org.ua/print.php?part=issue&m_id=15353. – Data dostupu

11.09. 2015.

18. *Romy Zakarpattya matymut' sviy teatr* [Elektronnyy resurs] sayt Internet-vydannya UA-Reporter.com. – Rezhym dostupu: <http://www.ua-reporter.com/uk/print/7659>. – Data dostupu 13.09. 2015.

Бідзіля Ю. М.

Информационное пространство Закарпаття сквозь призму межкультурной коммуникации.

РЕФЕРАТ. В статье анализируется информационное пространство Закарпаття сквозь призму межкультурного общения разных этносов этого региона в разрезе истории и современности.

Ключевые слова: информационное пространство, культура, полиэтничность, самоидентификация, межкультурная коммуникация, этническое сознание.